

ASKO NIVALA

Filosofian ja kirjallisuuden väliinputoaja?

Friedrich Schlegel, *Lucinde. Romaani* (Lucinde. Ein Roman, 1799). Suom. Veli-Matti Saarinen. Kuvataideakatemia, Helsinki 2015. 118 s.

Saksalainen romantikko Friedrich Schlegel (1772–1829) tunnetaan parhaiten yhdessä veljensä August Wilhelmin kanssa toimittamastaan *Athenäum*-lehdestä ja siinä julkaistuista romant-

tisista fragmenteista sekä dialogista *Gespräch über die Poesie* (1800). Tämän lisäksi Schlegel kirjoitti muun muassa lukuisia kirjallisuushistoriallisia tutkimuksia, mutta Veli-Matti Saarisen suomennoksena

ilmestynyt *Lucinde. Romaani* jäi hänen ainoaksi romaanikseen.

Teoksen alaotsikko *Romaani* voi tuntua aluksi tarpeettomalta lisäältä, mutta lukijan avatessa kirjan ensimmäistä kertaa herää kuitenkin

kysymys, onko hän lukemassa romaania laisinkaan. Siksi Schlegelin on ikään kuin erikseen alleviivattava *Lucinden* todella olevan romaani. Jo teoksen sisällysluettelosta selviää, että se on eklektinen yhdistelmä eri diskurssityyppejä, jotka ristivalottavat Juliuksen ja Lucinden rakkaussuhteen kehitystä sekä taiteellista kasvua. Käytettyjä kertomustyypppejä ovat muun muassa kirje, dityrambinen fantasia, henkilökuvaus, allegoria, idylli, kehitysromaani ja metamorfoosi. Kuten Mihail Bahtin painotti, romaanille on ollut ominaista ahtaisten lajityyppirajojen haastaminen juottamalla yhteen erilaisia kertomustyypppejä. Tzvetan Todorov onkin osoittanut, että Bahtin ammensi omaan vaikutusvaltaiseen romaaniteoriaansa paljon vaikutteita juuri Schlegeliltä. Schlegelin romanttisen kirjallisuuden ohjelman mukaisesti romaanin tuli yhdistää runoutta ja proosaa, epiikkaa ja draamaa, filosofiaa ja rakkauskirjeitä. Keskenäiseksi jäänyttä *Lucindea* voi pitää yrityksenä toteuttaa tämä poeettinen ohjelma.

Transsendentaaliromaani

Schlegel omaksui paljon vaikutteita Goethen romaanista *Wilhelm Meisterin oppivuodet* (*Wilhelm Meisters Lehrjahre*, 1795). Schlegel kirjoitti siitä kuuluisan arvostelun, jossa hän toi esiin teoksen vallankumouksellisuuden: Goethe näytti, mihin kaikkeen romaania voitiin lajina veyntää. Manfred Engel on tutkimuksessaan *Der Roman der Goethezeit* (1993) analysoinut *Lucindea* ja useita muita 1800-luvun vaihteen teoksia soveltaen niihin transsendentaaliromaanin käsitettä. Tunnetulla tavalla Kantin kopernikaaninen käänne siirsi huomion kohteista itsestään niiden tietämisen transsendenttaliisiin ehtoihin. Engel olettaa näiden 1790-luvun romaanien kuuluvan tähän uuteen tiedon paradigmaan, joka pohtii yhtä paljon kirjallisuuden ja subjektin rakentumisen ehtoja kuin kertoo tarinoita.

Kuten Saarinen tuo esiin jälkisaanoissa, tälle tulkinalle löytyy tukea myös Schlegelin omasta kirjallisuus-

teoriasta. Schlegel määritteli romanttisen runouden transsendentaalirunoudeksi ja julisti *Gespräch über die Poesie* -dialogissaan, että ”romaanin teorian tulisi olla itse romaani”. Ajatus taideteorian toteuttamisesta taideteoksen muodossa vastusti tietoisesti aiemman 1700-luvun klassismin aristoteelista käsitystä poetiikasta erillisenä runouden ulkokohattaisena säännöstönä. Schlegelin väite liittyi 1800-luvun vaihteessa kasva-neeseen taiteen autonomiaan, jossa taiteellisen toiminnan ehtoja ei määritely enää ulkoa käsin tai tradition sääntöihin tukeutuen.

Lucinde voi olla hämmentävä lukukokemus henkilölle, joka odottaa suoraviivaista romanttista rakkauskertomusta. Schlegelin tavoitteena oli yhdistää mitä väkevin aistivoimaisuus kaikkein kirkkaimpaan teoriaan, mutta useimmat lukijat saanevat tämän teoksen erittelemisestä enemmän älyllistä kuin aistillista nautintoa. Esimerkiksi hedonistisen kurtisaani Lisetten itsemurha ei herätä lukijassa juurikaan tunteita, sillä hän vaikuttaa enemmänkin bakkanttisen aistillisuuden allegorialta kuin moniulotteiselta henkilöahmolta.

Mainituista syistä Schlegelin teosta pidettiin pitkään epäonnistuneena. Arvostelussaan Friedrich Heinrich Jacobin *Woldemarista* (1796) Schlegel moitti, että Jacobin romaani putoaa jonnekin filosofian ja kirjallisuuden väliin. Samaa kritiikkiä voi myös soveltaa Schlegelin romaaniin. Pintatasolla *Lucindessa*

ei tapahdu juuri mitään, vaan se on pikemminkin kuin peillisali, jossa Julius reflektoi loputtomasti itseään ja rakkaussuhdettaan Lucindeen.

Romanttisen rakkauden perusteos

Maltillisesta sivumäärästään huolimatta Schlegelin *Lucinde* on siis raskaansarjan kirjallisuutta. Tämän perusteella ei liene yllättävää, jos suomennos tulee löytämään paikkansa ennen kaikkea kirjallisuustieteen tenttivaatimuksista. Kirja ei auennut myöskään aikalaisyleisölle; useimmat lukivat sitä Schlegelin omaelämäkerrallisena tilityksenä hänen suhteestaan Moses Mendelssohnin tyttären Dorothea Veitin kanssa. Olipa tästä biografisesta tulkinnasta mitä mieltä tahansa, on kiistatonta että *Lucinde* on kuulunut myös saksalaisen sukupuolihistorian lainatuimpiin esimerkkiaineistoihin sellaisesta romanttisen rakkauden ideaalista, joka ei avioliittoa kaipaa.

Toki romanttista rakkautta oli kuvattu jo esimerkiksi Shakespearen *Romeossa ja Juliassa*, mutta *Lucindessa* oli uutta korostaa miehen ja naisen tasa-arvoisuutta sekä tehdä romanttisesta rakkaudesta korkein normi pelkästään järkeen tai siveellisyyteen perustuvan avioliiton sijasta. Tässäkin Schlegel esitti vaihtoehdoisen näkemyksen Jacobin konservatiiviselle *Woldemarille*.

1800-luvun alun lukijoille ohimeneväkin viittaus Lucinden ja Juliuksen rakasteluasentoihin riitti luokittamaan kirjan pornografiaksi. Hegel viittasi siihen *Oikeusfilosofiassa* (*Grundlinien der Philosophie des Rechts*, 1821) esimerkkinä dekadenssista, jossa halut vievät voiton siveellisyydestä. Samaa debattia käytiin myös Pohjoismaissa Snellmanin kritisoidessa Carl Jonas Love Almqvistin avioliittokriittistä pienoisromaanin *Käy laatuun* (*Det går an*, 1839).

Lucinden maineella eräänlaisena turmeltuneena pornografiana oli pitkä jälkivaikutus, joka synnytti myös Schlegelistä kuvan pelkkänä juutalaisrouvien salongeissa vetelehtivänä filosofisena playboyna.

Jopa niinkin ennakkoluuloton ajattelija kuin Søren Kierkegaard tuomitsi *Lucinden*. Jos asiaa tarkastellaan 1800-luvun vaihteen arvohorisontista käsin, kirjan radikaaliutta ei käy kiistäminen. ”Miehuuden oppivuodet” -jakso sisältää jopa viittauksia Juliuksen homoseksuaalisiin kokeiluihin rakkauden alalla, joiden on spekuloitu viittaavan Schlegelin ja Friedrich Schleiermacherin väliseen lyhyeen suhteeseen.

Walter Benjaminin väitöskirja aloitti kuitenkin Schlegelin vähittäisen maineenpalautuksen, joka kiihtyi erityisesti hermeneutiikan ja jälkistrukturalismin kukoistuskaudella. Tämän jälkeen *Lucindea* on tulkittu pitkälti Schlegelin omien teoreettisten käsitteiden kautta. Erityisesti kysymys kaoottista tekstiä jäsentävästä muodosta on herättänyt erilaisia ehdotuksia lukea sitä esimerkiksi arabeskina.

Tärkeä käänös

Suomennoksen kieli on sujuvaa, ottaen huomioon alkutekstin elliptisyyden. Useimmat *Lucinden* kohaukset ovat unenomaisia näkyjä tai monitulkintaisia allegorioita, joista ei voi olla olemassa yhtä oikeaa tul-

kintaa. Kääntäjä joutuu näissä tilanteissa tekemään valintoja, ja joistakin Saarisen tulkinnoista voi tietenkin esittää myös vaihtoehdoisen näemyksen.

Otan vain yhden esimerkin. Kehitysromaanin muotoa peilaava kuuluisa jakso ”Miehuuden oppivuodet” alkaa näin:

”Julius saattoi pelata ”faaraota” intohimoisen näköisenä, silti hajamielisenä ja poissaolevana, uskaltaa yhtäkkiä kiivaudessaan mitä tahansa ja kiivauden haihduttua kääntyä pois välinpitämättömänä. Tämä oli vain yksi niistä huonoista tottumuksista, jotka raivosivat Juliuksessa villin nuoruuden ajan.” (48)

Luultavasti vain 1700-luvun saksalaista kulttuuria tunteva lukija huomaa, että kyse on tuolloin suosituista korttipelistä nimeltä *Pharao*. Siksi kirja olisi varmasti hyötynyt jälkisanojen ohella jonkinlaisesta kommentaarista. Lisäksi lause ”in einem Augenblicke von Hitze alles zu wagen und sobald es verloren war, sich gleichgültig wegzuwenden” on käännetty epätäsmällisesti. Itse luen sen liittyvän edelleen Juliuksen pelitavan kuvaukseen. Hän on valmis riskeeraamaan kaiken ja hävittyään

pelin hän kääntyy pois välinpitämättömänä.

Saarisen välimerkien käyttö on osin epätäsmällistä, sillä ajatusviivan sijasta hän käyttää toisinaan tavuviivaa. Vielä ongelmallisempaa on, että käännöksestä puuttuu kokonaan alkuperäisen romaanin lukujen sisäisiä jaksoja toisistaan erottavat poikiviivat. Nämä viivat eivät ole mitään turhia ornamentteja, vaan auttavat lukijaa muutenkin vaikeasti hahmotuvan tekstin osien jäsennyksessä.

Useimpien romanttisten teosten tavoin *Lucinde* jäi Schlegeliltä kesken ja vain sen ensimmäinen osa ilmestyi. Kääntäjä olisi voinut painottaa teoksen keskeneräisyyttä enemmänkin. Schlegelin teosten kriittinen laitos sisältää myös muuttaman sivun verran luonnoksia *Lucinden* toista osaa varten; niiden ottaminen mukaan suomennokseen ei olisi vaatinut Saariselta kohtuutonta vaivaa.

Saarisen käänös täyttää kuitenkin selvän tarpeen. *Lucinde* toimii loistavana vastapainona taannoin suomennetulle Novaliksen romaanille *Heinrich von Ofterdingen* (suom. Suvi Nuotio, Sanasato 2013), jossa painottuu enemmän romantikkojen monimutkainen suhde keskiaikaan.